

276

Ocak 2024

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

2023 BM İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KONFERANSI -
COP28: KAZANIMLAR VE ENGELLER

Tunç İbrahim Ceylan
İKV Uzman Yardımcısı

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

www.ikv.org.tr

2023 BM İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KONFERANSI - COP 28: KAZANIMLAR VE ENGELLER

Tunç İbrahim Ceylan, İKV Uzman Yardımcısı

BM İklim Değişikliği Konferansları, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında 1995'ten bu yana her yıl düzenlenmektedir. İlgili konferanslarda iklim değişikliğini durdurmak, yavaşlatmak, etkilerini azaltmak ve etkilere uyum sağlamak için atılabilecek küresel çapta çabalar tartışılmaktadır. Kısaca COP Zirveleri olarak anılan bu yıllık toplantılarda aynı zamanda iklim değişikliği konusunda imzalanacak olan uluslararası anlaşmalar da müzakere edilmektedir. 1997 Kyoto Protokolü ve 2015 Paris Anlaşması, bu zirvelerin bir ürünüdür.

COP28 BM İklim Değişikliği Konferansı, 30 Kasım – 13 Aralık 2023 tarihleri arasında Birleşik Arap Emirlikleri'ne bağlı Dubai'de gerçekleştirilmiştir. Birçok ülkenin devlet ve hükümet başkanı seviyesinde katıldığı COP28'e, siyasilerin yanı sıra kamu ve özel sektör temsilcileri, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarından binlerce delege katılım göstermiştir.

Her ne kadar organizasyonun düzenlendiği ülkenin önemli bir petrol üreticisi olması sebebiyle COP28, daha başlamadan evvel çeşitli eleştirilere konu olsa da zirvede, fosil yakıtlardan "uzaklaşılması" kararında uzlaşmıştır ve bu karar sonuç metninde yer almıştır. Böylelikle ilk kez bir COP Zirvesi sonuç metninde fosil yakıtlar ifadesi kendine yer bulmuştur. Kayıp ve Zarar Fonu'nun kurulmasına yönelik karar da konferansın ilk gününde duyurulmuştur.

AB, ilgili zirveye Komisyon Başkanı ve AB Konseyi Başkanı başta olmak üzere çok sayıda temsilci ile katılmıştır. AB temsilcileri konuşmalarında, iklim eylemine yönelik atılacak ve atılmayacak adımların gelecek için önemine vurgu yapmışlardır. Zirve sırasında çeşitli taahhütlerde de bulunan AB ve AB üye ülkeleri, COP28'de işlerlik kazandırılan Kayıp ve Zarar Fonu'na yapılan ilk katkılarda ciddi bir paya sahiplerdir.

Yüksek sayıda delegeyle COP28 İklim Zirvesi'ne katılım gösteren Türkiye, iklim değişikliğine çözüm arayışında adalet ve hakkaniyet ilkelerinin temel olması gerektiğini tekraren vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye, Kayıp ve Zarar Fonu'ndan faydalanmak niyetini de zirvede ifade etmiştir.

“Zamanımız azalıyor. Gezegenel bir krize gezegenel bir çözüm bulmalıyız.”

Al Gore

Sanayi Devrimi'nin başlamasıyla birlikte insanlık, o güne kadar görülmemiş bir hızda dünyayı değiştirmeye ve her anlamda dönüştürmeye başlamıştır. Bu dönüşümün en büyük itici gücü ve hızlandırıcısı ise sanayi devrimi ile endüstriyel üretime geçiş olmuştur. Çok büyük miktarlarda üretimi mümkün kılan sanayileşme, daha büyük üretim tesislerine, daha geniş bir pazara, daha fazla sayıda işçiye ve -dünyanın işleyişine etkileri bakımından belirleyici olan- çok daha fazla kaynağa ihtiyaç duymuştur. Sanayi devrimine ek olarak şehirleşmenin, sağlık hizmetlerine ve gıdaya erişimin, modern öncesi dönemlere oranla önemli bir yükseliş göstermesiyle insanlık, “Malthus döngüsü”nü¹ kırabilmiştir. Böylelikle 19. yüzyıl, küresel nüfus artışının bugün de devam eden yükselişinin başlamasına tanıklık etmiştir.

Artan nüfusun ihtiyaçları hem tarımsal ürünlere hem de sanayi ürünlerine talebi artırırken, üretim süreçlerinde daha fazla doğal kaynak gerekmeğe başlamıştır. Tüm bu süreçlerde toprak, kimisi önceden ormanlık olan alanların açılmasıyla “kullanılabilir” hâle getirilmiştir. Sanayi devriminin başlangıcında esas enerji kaynağı kömürken; 20. yüzyılın başında petrol ve doğal gaz üretim süreçlerine dahil olmuştur. Kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtların kullanılması sonucunda ortaya çıkan sera gazları, sera gazı salınımının yıllar içinde gittikçe artması, karbon tutma özelliği ile hayati önem taşıyan orman alanlarının tahrip edilmesi ve genel manada ekosisteme kendini yenileme fırsatı bırakmaksızın yapılan aşırı müdahaleler tüm 20. yüzyıl boyunca sürmüştür. Bu sürecin sonucu ise küresel sıcaklık artışları ve iklim dengesinde bozulma olarak gerçekleşmiştir.

Dünya, daha önce de “küresel ısınmalar” ve “küresel soğumalar” yaşamıştır ancak bunların hiçbirinde insan etkisi bu denli şiddetli; değişim süresi ise bu kadar kısa olmamıştır. Sanayi devrimi gerçekleştikten sonra, 1880'den bugüne kadarki yaklaşık 140 yıl gibi insan için uzun ancak dünya için epey kısa olan bir sürede, küresel yüzey sıcaklığı ortalama 1 °C'lik bir artış göstermiştir. Bu, 1880'den itibaren her on yıl için yaklaşık 0,10 °C'lik bir artış gerçekleştiğini göstermektedir. 1 °C seviyesindeki bir artış her ne kadar sınırlı gibi algılsa da bölgesel ve mevsimlik sıcaklık anomalilerine, karla kaplı alanların ve buzulların azalmasına, aşırı yağışlarda artışa ve bitkilerin ve hayvanların mevcut yaşam alanlarını değiştirmelerini gerektirecek denli büyük farklılıklara yol açmaktadır.²

2022 en sıcak altıncı yıl olarak kayıtlara geçerken 2023, küresel iklim değişikliğine dair toplanan birçok veri için rekorların kırıldığı bir sene olmuştur. Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) 2023 yılının Kasım ayında yaptığı açıklamada, 2023'ün şu ana dek kayıtlara

¹ Thomas Robert Malthus tarafından 18. yüzyılın sonunda ortaya atılan ve kendi ismiyle anılan bu teori, uygun koşullar altında nüfusun, o nüfusa yetecek kaynaklardan daha hızlı bir şekilde artacağını iddia etmektedir. Teori, nüfusa kıyasla daha yavaş artan kaynakların bir süre sonra hızla artan nüfusa yeterli gelmeyeceğini ve bunun, ölüm oranlarının artmasına sebep olarak nüfus-kaynak ikilisinde bir dengeleme yaratacağını öne sürmektedir.

² Rebecca Lindsey ve Luann Dahlman, “Climate Change: Global Temperature,” *National Oceanic and Atmospheric Administration*, 18.01.2023.

<https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-temperature#:~:text=The%20roughly%202%2Ddegree%20Fahrenheit.significant%20increase%20in%20accumulated%20heat.>

geçmiş en sıcak yıl olma yolunda ilerlediğini; atmosferdeki sera gazı seviyesinin artmaya devam ettiğini; deniz yüzeyi sıcaklığında son 20 yıldır devam eden yükselişin sürdüğünü; ortalama deniz seviyesinin 2023'te kayıtlardaki (1993'ten beri) en yüksek düzeye ulaştığını, Antarktika'daki deniz buzu varlığının en düşük seviyede gözlemlendiğini ifade etmiştir.³

Tüm bunlarla ilişkili olarak 2023'te, çok sayıda olağanüstü hava olayı da yaşanmıştır. Bulgaristan, Libya, Türkiye ve Yunanistan'ı ciddi şekilde etkileyen ve sel felaketlerine yol açan Daniel Kasırgası; Madagaskar, Malawi ve Mozambik'te etkili olan Freddy Kasırgası, Bengal Körfezi'ni vuran Mocha Kasırgası ciddi can ve mal kayıplarına sebebiyet vermiştir. Güney Avrupa ve Kuzey Afrika'yı özellikle temmuz ayının ikinci yarısında etkisi altına alan sıcak hava dalgalarıyla Akdeniz'de rekor düzeyde sıcaklıklar ölçülmüştür. Kanada'da son on yıllık ortalamanın altı katı kadar alan orman yangınlarından etkilenmiştir. Afrika Boynuzu'nda uzun süredir devam eden kuraklık sonrasında aşırı yağışlar sellere ve buna bağlı olarak göçlere neden olmuştur. Benzer şekilde Orta ve Güney Amerika'da olağanüstü ve uzun süreli kuraklıklarda yağışlar ortalamasının %20 ila %50 altına düşerek tarımsal rekolte kayıplarına ve su kıtlığına yol açmıştır.⁴

Tüm bu olağanüstü hava olaylarının hız kesmeksizin, aksine etkisini artırarak devam etmesinin izlendiği 2023 yılının temmuz ayında yapmış olduğu bir konuşmasında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri António Guterres, iklim değişikliğine ilişkin bazı rakamlar paylaştıktan sonra dünyanın ve tüm insanlığın içinde bulunduğu durumu şu şekilde tarif etmiştir:

“...Sonuçlar açık ve trajik: Muson yağmurlarınca sürüklenen çocuklar, alevlerden kaçan aileler, kavurucu sıcak altında yere yığılan işçiler. Kuzey Amerika'nın, Asya'nın, Afrika'nın ve Avrupa'nın çok büyük bir bölümü için acımasız bir yaz. Tüm gezegen için bu bir felaket. Bilim insanları içinse her şey çok net; suçlu, insanoğlu. Tüm bunlar daha önceki tahminlerle ve tekrar eden uyarılarla tamamen örtüşüyor. Şaşırtıcı olan tek şey, değişimin hızı. İklim değişikliği burada. Bu dehşet verici. Ve bu yalnızca başlangıç. Küresel ısınma dönemi sona erdi; küresel kaynama çağındayız. Hava solunamaz durumda. Sıcaklık dayanılmaz. Fosil yakıtlardan elde edilen kârlar ve iklim eylemsizliği kabul edilemez. Liderler öncülük etmek zorunda. Daha fazla tereddüde, bahaneyeye, harekete geçmek için başkalarını beklemeye artık yer yok...”⁵

İşte bu yılki BM İklim Değişikliği Konferansı COP28'e liderler, böyle bir iklimsel bağlam içinde katılım göstermişlerdir. Bu değerlendirme notunun devamında, COP İklim Zirvelerinin geçmişine değinildikten sonra Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) bağlı Dubai'de gerçekleşen COP28 İklim Değişikliği Konferansı detaylı bir şekilde ele alınacak ve Türkiye'nin tutumu analiz edilecektir.

³ “2023 shatters climate records, with major impacts,” *World Meteorological Organization*, 30.11.2023. <https://wmo.int/news/media-centre/2023-shatters-climate-records-major-impacts>

⁴ “2023 shatters climate records, with major impacts,” *World Meteorological Organization*, 30.11.2023. <https://wmo.int/news/media-centre/2023-shatters-climate-records-major-impacts>

⁵ António Guterres, “Secretary-General's opening remarks at press conference on climate,” *United Nations*, 27.07.2023.

<https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2023-07-27/secretary-generals-opening-remarks-press-conference-climate>

BM İklim Değişikliği Konferansları

1995 yılından beri her yıl düzenlenen BM İklim Değişikliği Konferansı, -diğer adıyla BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) Taraflar Konferansı- kısaca COP İklim Zirvesi olarak da anılmaktadır. 1995'teki ilk zirve Berlin'de gerçekleştirilmiş ve esas olarak bu zirvelerde, iklim değişikliğini yavaşlatma ve mümkünse durdurma, iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlama ve olumsuz etkileri sınırlandırma amacı güdülmüştür. Bunun yanında COP İklim Zirvelerinde iklim eyleminde sağlanan ilerlemenin ne durumda olduğu tartışılmış; bu alandaki anlaşmaların müzakereleri yürütülmüştür.

Türkiye'nin 2009 yılında taraf olduğu; 1997 yılında imzalanan ve "BMİDÇS'nin ilk uygulama anlaşması niteliğinde olan Kyoto Protokolü"⁶ ve 2015 yılında imzalanan Paris İklim Anlaşması için yürütülen görüşmelerde COP İklim Zirveleri müzakere forumu olarak kullanılmıştır. Diğer bir deyişle COP İklim Zirveleri, iklim değişikliğine yönelik atılacak uluslararası adımların tartışıldığı, yeni fikirlerin ortaya atıldığı, kararların alındığı ve uygulamanın değerlendirildiği geniş çaplı toplantılar bütünü olarak tanımlanabilir.

Endonezya'dan Danimarka'ya dek çok farklı lokasyonlarda gerçekleştirilen COP İklim Zirvelerinin her birinde iklim değişikliğine karşı atılacak adımlar, değişimi durdurmanın veya yavaşlatmanın yolları ve şu ana kadar gerçekleşmiş olan değişime uyum sağlamanın yolları aranmıştır. Her bir zirvede tartışılan spesifik konular ayrı ayrı öneme sahip olsa da belli başlı zirveler ve bu zirvelerin temel çıktıları şu şekilde özetlenebilir:⁷

- **COP1 Berlin – 1995:** BM İklim Değişikliği Konferanslarının ilki olarak düzenlenen bu zirvede katılımcı ülkeler, her sene düzenlenecek zirvelere katılmayı ve bu zirvelerin, küresel iklim değişikliğini kontrol altında tutmak ve sera gazlarının salınımında azaltıma gidilmesi için uyarılarda bulunmak ana teması etrafında şekillenmesinde uzlaşmıştır.
- **COP3 Kyoto – 1997:** İklim eylemi konusunda bir dönüm noktası olarak gösterilen Kyoto Protokolü, bu zirvede kabul edilmiştir. Gelişmiş ülkelerde sera gazı emisyonlarının azaltılması taahhüdü bu protokolün temelini oluşturmuştur.
- **COP13 Bali – 2007:** Kyoto Protokolü'nün yerini alacak yeni bir anlaşma metninin müzakere edilmesi için bir program belirlenmiştir. Burada önemli olan, imzalanması planlanan yeni anlaşmanın Kyoto Protokolü'nden farklı olarak yalnızca gelişmiş/sanayileşmiş ülkeler için değil tüm ülkeler için sorumluluklar getirecek olmasıdır.
- **COP15 Kopenhag – 2009:** Bu zirvede, küresel iklim değişikliği sebebiyle gerçekleşen ısınmayı 2 °C ile sınırlamak hedef olarak belirlenmiştir. Ek olarak, COP27 ve son gerçekleşen COP28 zirvelerinin de önemli bir gündem maddesi olan gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlama kapasitelerini artırmaları maksadıyla finansal olarak desteklenmesi fikri ortaya konmuştur.
- **COP16 Cancun – 2010:** Cancun Anlaşmaları'nın kabul edildiği bu zirvede, Kopenhag'da gerçekleşen zirvede tartışılmış olan iklim finansmanı konularına

⁶ "Kyoto Protokolü," Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı,

<https://www.mfa.gov.tr/kyoto-protokolu.tr.mfa>

⁷ "Origins of the COP," Iberdrola, Erişim tarihi: 05.01.2024.
<https://www.iberdrola.com/sustainability/against-climate-change/origin-cop-united-nations-conferences>

yönelik somut adımlar atılmıştır. Bu bağlamda, özellikle gelişmekte olan ülkelerin desteklenmesi amacıyla Yeşil İklim Fonu kurulmuştur.

- **COP18 Doha - 2012:** Kyoto Protokolü'nün 2020'ye dek uzatılması karara bağlanmıştır. Bu karara sera gazı salınımında büyük paya sahip olan ABD, Çin, Kanada ve Rusya destek vermemiştir. (Kanada, 2011'de Kyoto Protokolü'nden çekilmiştir.)
- **COP21 Paris - 2015:** Kyoto Protokolü'nün yerini alacak ve iklim eyleminde uluslararası çabalar açısından bir diğer dönüm noktası kabul edilen Paris Anlaşması kabul edilmiştir. Paris Anlaşması, küresel iklim değişikliğine bağlı ısınmayı, sanayileşme öncesi döneme kıyasla 2 °C artış ile sınırlama amacını tekraren vurgulamıştır. Bununla birlikte sıcaklık artışını 1,5 °C'de tutmanın tercih edildiği ve bunun için çalışmalara devam edileceğinin altı çizilmiştir.
- **COP22 Marakeş - 2016:** Paris Anlaşması, katılımcı ülkelerin çoğunluğu tarafından imzalanıp onaylanmasının ardından yürürlüğe girmiştir.
- **COP26 Glasgow - 2021:**⁸ Glasgow İklim Paketi ve Paris Anlaşması Kural Kitabı'nın kabulü gibi iki önemli gelişmenin yaşandığı bu zirvede, 2025'in Ulusal Katkı Beyanları'nın (2030'da karbon emisyonlarını aşağı çekmek amacına yönelik atılan ulusal çaptaki adımlar) revize edilmesi için çok geç olduğu ve bu sebeple daha erken tarihteki zirvelerden birinde meselesinin ele alınması; kömürle üretim yapan elektrik üretim santrallerinin aşamalı olarak azaltılması (*phase down*); gelişmekte olan ülkelere aktarılacak fonlarda, iklim değişikliğine uyum için ayrılan payın iki katına çıkarılması kararları alınmıştır.

COP28 Öncesi Küresel İklim Gündemindeki Tartışmalar

COP28, önceki zirvelerden ve bilhassa kendinden bir önceki zirve olan Mısır'ın Şarm El-Şeyh kentinde düzenlenen COP27'den miras kalan konular etrafında şekillenmiştir. COP27 İklim Zirvesi, "iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ve iklim değişikliğine uyum, iklim finansmanı ve Kayıp ve Zarar Mekanizması" olarak listelenen gündem maddelerinin yoğun şekilde tartışıldığı bir zirve olarak kayıtlara geçmiştir.

6-20 Kasım 2022 tarihleri arasında düzenlenen COP27, katılımcı sayısı bakımından en kalabalık zirvelerden birisi olmuşsa da özellikle küresel karbon emisyonlarındaki payları yüksek Çin, Hindistan ve Rusya gibi ülkelerinin liderlerinin zirveye katılmamaları dikkatlerden kaçmamıştır.

1990'lı yıllardan itibaren iklim eylemine dair gerçekleştirilen hemen hemen her toplantıda zikredilen ve COP27'de de zirvenin başından sonuna dek birçok tartışmada ağırlığı hissedilen "Kayıp ve Zarar Fonu", zirvede gündemi belirleyen temel konulardan birisi olmuştur. Kayıp ve Zarar Fonu, iklim değişikliğinin bir kriz hâline gelmesinde tarihsel sorumluluğu bulunan gelişmiş ülkelerin, iklim değişikliğinden en fazla etkilenen "kırılgan" gelişmekte olan ülkelere finansal bir kaynak aktarımı mekanizması olarak tanımlanabilir.

COP27'de bahsedilen mekanizmanın kurulup detaylarının belirlenmesi ve mümkünse işlerlik kazanması amaçlanmıştır; ancak, ülkeler arasındaki fikir ayrılıkları bu yönde bir uzlaşya ve adım atılmasına mâni olmuştur. Hâlihazırda kurulmuş olan bir mekanizma ile

⁸ Fiona Harvey, "What are the key points of the Glasgow climate pact?" *The Guardian*, 14.11.2021. <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/14/what-are-the-key-points-of-the-glasgow-climate-pact-cop26>

iklim değişikliğinden en fazla etkilenen gelişmekte olan ülkelerin desteklenmesi gibi fikirlerle, AB ve ABD'nin de dahil olduğu bir grup bu yeni fona karşı çıksalar da zirvenin sonunda yeni bir mekanizmanın kurulmasında uzlaşuya varılmıştır. Mekanizmanın nasıl işleyeceği, fonun kim tarafından nasıl bir havuzda toplanıp nasıl dağıtılacağı gibi işleyişe yönelik detayların tartışılması ise COP28'e bırakılmıştır.

Glasgow'da düzenlenen COP26'da da çetin geçen müzakerelere tanıklık eden fosil yakıtların tamamına yönelik bir adım atılmasına ilişkin anlaşmazlık, COP27'ye de damga vurmuştur. AB'nin de desteklediği ve Hindistan tarafından önerilen fosil yakıtların tamamı için aşamalı azaltım önerisi, özellikle petrol üreten ve ihraç eden ülkelere kabul görmemiş ve zirvenin sonuç metninde yer alamamıştır. Zirve için büyük bir hayal kırıklığı olarak gösterilen bu durumun yanında, yenilenebilir enerjiye yapılması gereken yatırımların altını çizen ifadeler zirvenin sonuç kararlarında yer almıştır ve böylece 2015 yılından sonra ilk kez bir COP zirvesi sonuç metninde yenilenebilir enerji ifadesi kullanılmıştır.

Karbon emisyonlarının azaltılmasına yönelik somut adımlarda ise COP27 bekleneni verememiştir. Azaltım Çalışma Programı'nın (*Mitigation Work Programme*) kabul edilmesi dışında, verimsiz fosil yakıt projelerine uygulanan sübvansiyonların aşamalı olarak sonlandırılmasına ve etkisi (karbon yakalama gibi tekniklerle) azaltılmamış (*unabated*) kömürden elde edilen enerjinin aşamalı olarak azaltılmasına yönelik çabalara hız verilmesi, zirvenin sonuç metninde yer alan da pek de iddialı olmayan adımlar olarak değerlendirilmiştir.⁹

COP28 İklim Zirvesi

30 Kasım-13 Aralık 2023 tarihleri arasında BAE'ye bağlı Dubai'de gerçekleştirilen COP28, zirve öncesinde de pek çok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Zirve, düzenleneceği yerden zirvenin başkanına dek birçok farklı sebeple çokça eleştiriye maruz kalmıştır. COP zirvelerine, fosil yakıt şirketleri de çok sayıda temsilci gönderip katılım sağlamaktadır; COP28'de de bu durum sürmüştür. Fosil yakıt sektörünün, geçtiğimiz yıllara oranla artan sayıda temsilciyle zirvede temsil edilmesi, iklimsel bir göz boyama taktiği (*greenwashing*) olarak eleştirilmiştir.

Zirvenin yapılacağı BAE'nin dünyanın en mühim petrol üreticisi ve ihracatçısı ülkelerinden biri olması da COP28 için bir çelişki olarak görülmüştür. Zirve öncesi eleştirilerden bir diğeri ise zirvenin başkanına yönelmiştir. COP28 Zirve Başkanı Sultan Al Jaber'in, BAE ulusal petrol şirketinin yöneticisi olması tenkitlerin dozunu artırmıştır. ABD Kongresi ve Avrupa Parlamentosundan 100'ün üzerinde vekil, Sultan Al Jaber'in zirve başkanlığından çekilmesi için çağrı yapmıştır ancak bu çağrı olumlu karşılık bulmamıştır.¹⁰

Eleştirilerin yanında, Kayıp ve Zarar Fonu'na işlerlik kazandırılması, yalnızca kömür değil; tüm fosil yakıt kaynakları için aşamalı azaltım (*phase down*) ya da aşamalı çıkış (*phase out*) kararında uzlaşılması, fosil yakıt kaynaklarının çıkarılması, işlenmesi ve kullanılması

⁹ N. Melis Bostanoğlu, "İklim Cehennemi'ne Doğru Son Sapak: 27'nci Taraflar Konferansı," *İKV Dergisi*, Sayı:283, Aralık 2022.

<https://www.ikv.org.tr/ikv-dergi/ikv-aralik-2022/html/44/index.html>

¹⁰ Rachel Ramirez, "What is COP28? The UN Climate summit, explained," *CNN*, 30.11.2023. <https://edition.cnn.com/2023/11/20/climate/cop28-dubai-climate-summit-explained/index.html>

projelerine yapılacak yatırımların ve desteklerin azaltılması ve sona erdirilmesine yönelik daha net bir kararın alınması gibi beklentiler COP28 öncesi dile getirilmiştir.

COP27’de, yıllardır tartışılan Kayıp ve Zarar Fonu için en azından teoride uzlaşmış olması iyimser beklentiler için bir temel teşkil etmiş gibi gözükmemektedir zira iklim değişikliğine yönelik önemli ve gerçekten fark yaratma potansiyeli taşıyan uluslararası çözümler için hep bir engel olan “tarihsel sorumluluk – güncel durum” ikiliği aşılacak, bir meselede çözüme ulaşılmıştır. ABD ve Çin’in iki ucunu temsil ettiği bu ikilik, uzun yıllardır düşünceleri ve dolayısıyla çözüm önerileri de farklılaşan ülkelerin iklim müzakerelerinde uzlaşmasını ve etkin şekilde ortak bir eyleme geçmesini zorlaştırmaktadır.

Zirvenin açılış konuşmasında, COP28 Zirve Başkanı Sultan Al-Jaber Kayıp ve Zarar Fonu’na işlerlik kazandırıldığını açıklamıştır. Bu kararla birlikte daha iyimser bir havanın esmeye başladığı zirvede, ülkeler ve oluşumlar da birer birer ilk aşamada sağlayacakları katkı miktarlarını paylaşmaya başlamışlardır. Almanya’nın 100 milyon dolar, Almanya dışındaki tüm AB ülkelerinin toplamda 150 milyon dolar, ABD’nin ise 17,5 milyon dolarlık bir katkı sunacağını açıkladığı¹¹ Kayıp ve Zarar Fonu’na işlerlik kazandırılması, COP28’in en önemli çıktılarında biri olarak değerlendirilmektedir. İlgili konuda anlaşılması ve harekete geçilmesi gelişmekte olan ve iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkeler için memnuniyetle karşılansa da zirvede fon için açıklanan katkıların beklenen seviyenin altında kaldığı belirtilmektedir.

Kayıp ve Zarar Fonu’na ilişkin kararın açıklanmasıyla -katkılar beklentilerin altında kalsa da- zirvede iyimser bir hava estiği sırada, COP28 Zirve Başkanı Sultan Al Jaber’in zirveden önceki bir etkinlikte yapmış olduğu bazı açıklamaların basına yansması ile bu olumlu hava zarar görmüştür. Başkanın, fosil yakıtlardan çıkılması talebinin ardında herhangi bir bilimsel veri olmadığı ve şayet insanlığı yeniden mağaralara döndürmek gibi bir arzu yoksa fosil yakıtlardan çıkışın sürdürülebilir kalkınmaya hizmet etmeyeceği şeklindeki açıklamaları tepkiyle karşılanmıştır.¹²

Zirve ilerlerken ilgi, tüm konuların yanında öne çıkan ve sonuç metinlerde nasıl yer alacağı merakla beklenen fosil yakıtların durumu ve Küresel Durum Değerlendirmesi (*Global Stocktake*) gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Taslak metinlerde yer alan ifadeler çok defa değişikliğe uğramış; üzerinde uzlaşıya varılamayan meseleler sebebiyle COP28 İklim Zirvesi planlanandan bir gün gecikmeli olarak 13 Aralık 2023 günü sona ermiştir.

2015 yılında imzalanan Paris Anlaşması’nın öngördüğü Küresel Durum Değerlendirmesi raporlarının ilki COP28’de kabul edilmiştir. Bu raporlarda esas olarak ülkelerin daha önceden üzerinde uzlaşmaya vardığı iklim hedeflerine yönelik çalışmaların hangi aşamada olduğu ve mevcut hedeflerden ne kadar sapıldığı; bu hedeflere giden yola dönmek için atılması gereken adımlar belirtilmektedir.

COP28’de kabul edilen ilk Küresel Durum Değerlendirmesi raporu,¹³ COP zirvelerinde ilk kez “fosil yakıtlar” ifadesini bünyesinde barındıran belge olarak kayıtlara geçmiştir. İki

¹¹ Ümit Şahin, “COP28 Notları-1: Fosil yakıtlardan kurtulabilecek miyiz?” *Yeşil Gazete*, 04.12.2023. <https://yesilgazete.org/cop28-notlari-1-fosil-yakitlardan-kurtulabilecek-miyiz/>

¹² Damian Carrington ve Ben Stockton, “Cop28 president says there is ‘no science’ behind demands for phase-out of fossil fuels,” *The Guardian*, 03.12.2023. <https://www.theguardian.com/environment/2023/dec/03/back-into-caves-cop28-president-dismisses-phase-out-of-fossil-fuels>

¹³ “First global stocktake,” 13.12.2023. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2023_L17_adv.pdf

farklı maddede fosil yakıtlardan bahsedilmiştir. Bunlardan ilki, 2050 net sıfır hedefleri için enerji sistemlerinde fosil yakıtlardan adil, düzenli ve hakkaniyetli bir biçimde uzaklaşılması (*transitioning away*) gerektiğinin altını çizerken; bir diğer madde ise verimsiz fosil yakıt sübvansiyonlarından aşamalı olarak çıkılmasına (*phase out*) vurgu yapmıştır. Fosil yakıtlara ilişkin bu maddeler, COP28 Zirve Başkanı Sultan al-Jaber tarafından “tarihi” bir karar olarak nitelenmiştir.¹⁴

Fosil yakıtlardan aşamalı olarak çıkış ya da aşamalı olarak azaltım gibi daha net bir ifade yerine uzaklaşmak gibi daha belirsiz bir kelimenin tercih edilmesi eleştirileri beraberinde getirmiştir. Yine de fosil yakıtlardan ilk kez bahseden bir karar olması sebebiyle önemi yadsınmamalıdır.

Kömürden aşamalı olarak çıkılması beklentileri bu zirvede de bir karşılık bulamamıştır. Etkileri azaltılmamış (*unabated*) kömür enerjisinin aşamalı olarak azaltılması çabalarına hız verilmesi ifadesi, COP28 sonunda bu çerçevede kabul edilen karar olmuştur.

Zirvenin bir diğer dikkate değer kararı ise nükleer enerjiye ilişkindir. Çokça eleştirilen kararda, sıfır ve düşük karbon salınımlı teknolojilere hız verilmesi gerektiği vurgulanırken yenilenebilir enerji kaynakları, etki azaltma (karbon yakalama, işleme ve depolama) yöntemlerine ek olarak nükleer de sıfır ve düşük karbon salınımlı teknolojiler arasında sayılmıştır. Barındırdığı riskler bakımından, özellikle karbondan arındırılmış enerji sistemlerine geçiş süreçlerine ilişkin toplantılarda tartışmalara sebep olan nükleerin geleceği konusu, COP28 sonuçlarında da yer alarak benzeri tartışmaların fitilini yeniden ateşlemiş gibi görünmektedir.

COP28’de AB

COP28 BM İklim Zirvesi’nde AB, Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, AB Konseyi Başkanı Charles Michel ve AB Konseyi Dönem Başkanlığı’ndan delegeler tarafından temsil edilmiştir. Zirveden evvel, AB tarafından konferansta ele alınmak üzere duyurulan öncelikler şu şekildedir:¹⁵

- Fosil yakıt kullanımının aşamalı olarak sonlandırılması (*phase out*) ve yenilenebilir enerji kullanım kapasitesinin ve enerji verimliliğinin artırılması;
- Emisyon azaltımı konusuna tüm taraflarca daha uyumlu bir şekilde odaklanması;
- İklim değişikliğine uyum sağlanması;
- İklim finansmanının kayıp ve zarar kapsamında kullanılması.

Bu önceliklerle Dubai’ye giden AB temsilcilerinden Avrupa Komisyonunun İklim Eyleminden Sorumlu Üyesi Wopke Hoekstra, COP28’in son genel kurul toplantısında yaptığı konuşmada, şu anda atılacak veya atılmayacak adımların gelecek için önemine vurgu yapmıştır. “Biz hepimiz buradan gittiğimizde, bizim çocuklarımız ve onların çocukları, onlara bıraktığımız iyi ya da kötü şeylerle uğraşmak zorunda kalacaklar” diyen Hoekstra, fosil yakıtların sonlandırılması sürecinin başlaması; uyum, finans ve azaltım

¹⁴ Valerie Volcovici, Gloria Dickie ve William James, “Nations strike deal at COP28 to transition away from fossil fuels,” *Reuters*, 14.12.2023.

<https://www.reuters.com/business/environment/countries-push-cop28-deal-fossil-fuels-talks-spill-into-overtime-2023-12-12/>

¹⁵ European Commission, “EU at COP28 Climate Change Conference,” Erişim tarihi: 12.01.2024. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/climate-action-and-green-deal/eu-un-climate-change-conference/eu-cop28-climate-change-conference_en

hedeflerini ortak bir noktada buluşturmak ve bilim insanlarının belirttiği 1,5 °C sınırında kararlı ve adım atabilir bir hâle gelmek için 30 sene harcadığının altını çizmiştir. AB'nin bu süreçte, başta ada devletleri olmak üzere, ihtiyaç duyanların yanında olmayı sürdüreceğini belirterek sözlerini sonlandırmıştır.¹⁶

AB, zirvenin devamında iklim değişikliği kapsamında attığı bazı adımları duyurmuş ve bazı taahhütlerde bulunmuştur. Bu adımlar ve taahhütler aşağıdaki gibidir:¹⁷

- Bu on yıl içerisinde fosil yakıtlardan uzaklaşmaya hız verilmesi, 2030 itibariyle emisyonların %43 azaltılması için harekete geçilmesi ve 2050 yılında karbon net sıfır bir dünya hedefiyle çalışmalar yapılması;
- Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Küresel Taahhüdü (*Global Pledge on Renewables and Energy Efficiency*) kapsamında, 2030 itibariyle yenilenebilir enerji kapasitesini üç katına; enerji verimliliğini ise iki katına çıkarmak. AB bütçesinin 2,3 milyar avroluk bir kısmının Avrupa'nın komşularında ve dünya çapında enerji dönüşümü için harcanması; metan emisyonlarının azaltılması için 175 milyon avroluk bir finansal destek sağlanması;
- 400 milyon avronun üzerinde bir destekle Kayıp ve Zarar Fonu'na katkı verilmesi;
- AB'nin 2030 iklim hedeflerine ulaşması için iki adet Avrupa temiz teknoloji projesinin AB-Katalizör ortaklığı (*EU-Catalyst partnership*) tarafından desteklenmesi;
- Afrika-AB Yeşil Enerji Girişimi'ne *Team Europe*'dan 20 milyar avroluk katkı verilmesi;
- Ormansızlaşmaya sebep olmayan (*Deforestation-free*) değer zincirlerine odaklanan bir *Team Europe* girişiminin geliştirilmesi.

13 Aralık 2023 tarihinde zirvenin kararları üzerine varılan uzlaşının ardından Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen bir açıklama yayımlamıştır. Bu açıklamada, COP28 BM İklim Konferansı'nın başarılı bir şekilde sonuçlanmasını ve Paris Anlaşması kapsamında kabul edilen ilk Küresel Durum Değerlendirmesi raporunu memnuniyetle karşıladığını belirten von der Leyen, COP28'in Avrupa iş birliğinin, eşgüdümünün ve liderliğinin güzel bir örneği; gezegenin en büyük sorunuyla mücadele içinse çok taraflılığın öneminin en güçlü göstergesi olduğunu ifade etmiştir. Aralık ayının ortasında bile Güney Avrupa'nın bazı bölgelerinde hava sıcaklığının neredeyse 30 °C'lere vardığının altını çizen Komisyon Başkanı, iklimsel uyumun gittikçe daha da önem kazandığını; AB'nin bu amaçla dünyanın dört bir yanındaki ülkelerle ortak çalışmalar yürüttüğünü ve Kayıp ve Zarar Fonu'nun işlerlik kazanmasında AB'nin çabalarını vurgulamıştır. Bu fona yapılacağı açıklanan ilk katkıların üçte ikilik bir bölümünün AB ve AB Üye Devletlerinden geldiğine de dikkat çeken von der Leyen açıklamasının son bölümünde, iklim eylemi hususunda daha fazlasını yapmak için hazır olduklarını ve daha fazlasının yapılması gerektiğinin de altını çizmiştir.¹⁸

¹⁶ European Commission, "Opening remarks by Commissioner Hoekstra at the final Plenary of COP28," 13.12.2023. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_23_6588

¹⁷ European Commission, "EU at COP28 Climate Change Conference," Erişim tarihi: 12.01.2024. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/climate-action-and-green-deal/eu-un-climate-change-conference/eu-cop28-climate-change-conference_en

¹⁸ European Commission, "Statement of President von der Leyen on the outcome of COP28," 13.12.2023. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_23_6582

COP28'de Türkiye

Türkiye, COP28'e 452 resmi kayıtlı delegenin yanında 593 ek delegeyle; toplamda 1045 temsilciyle katılım göstermiştir. Bu sayı, COP zirvelerine katılım hususunda Türkiye için bir rekor teşkil etmiştir.¹⁹ Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da zirveye katılarak katılımcılara hitap etmiş ve İskoçya Başbakanı Hamza Yusuf ve Japonya Başbakanı Fumio Kishida gibi dünya liderleriyle ikili görüşmeler gerçekleştirmiştir.

Erdoğan konuşmasında, Türkiye'nin tüm diğer meselelerde olduğu gibi, iklim meselesinde de adalet ve hakkaniyet perspektifinden bir çözüme taraftar olduğunu vurgulamıştır. Konuşmasının devamında, Türkiye'nin iklim değişikliğindeki tarihsel sorumluluğunun %1'in altında olduğunu; buna rağmen iklim değişikliğiyle mücadele önemli adımlar attığını söylemiştir. Türkiye'nin 2053 yılı net sıfır emisyon hedefi için çalıştığını, 2030 yılı emisyon azaltım hedefini ise iki katına yükselttiklerini ifade etmiştir. Bu yıl sonuna dek karbon emisyonlarından 66,6 milyon ton azaltım beklendiğine değinmiştir.

Yenilenebilir enerji konusunda Türkiye'nin mevcut kurulu elektrik güç kapasitesinin %55'inin yenilenebilir kaynaklardan temin edildiğini ve bu oranla Türkiye'nin Avrupa'da beşinci; dünyada ise 12'nci sırada yer aldığını altını çizen Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu gibi sıralamalarda, kurulu jeotermal enerji kapasitesinde Türkiye'nin Avrupa'da birinci; dünyada dördüncü sırada yer aldığını belirtmiştir. Kurulu hidroelektrik güç kapasitesinde Avrupa'da ikinci; dünyada dokuzuncu sırada yer alındığını söyleyen Erdoğan, 2053 yılına dek yenilenebilir enerjinin payını %69'a çıkarmayı hedeflediklerini söylemiştir. Türkiye'nin net sıfır hedefine ulaşmak için kendi hidrojen teknolojileri stratejisini uyguladığını da ekleyen Cumhurbaşkanı Erdoğan, çelik, alüminyum, çimento ve gübre endüstrilerini karbondan arındırma için yol haritalarının hazırlanmasında da sona geldiğini açıklamıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan ayrıca, İstanbul'un Ocak 2024'te Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) 60'ıncı toplantısına ev sahipliği yapacağını belirtmiştir ve Türkiye'nin 2026 yılında gerçekleşecek COP31 için adaylığının altını çizerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁰ COP31'e ev sahipliği için Türkiye'nin, Avustralya ve henüz belirlenmemiş bir Pasifik ada ülkesi ortaklığıyla yarışacağı belirtilmektedir.²¹

Türkiye, COP28'de aynı zamanda bir stand da kurmuştur. İletişim Başkanlığı tarafından kurulan standda iklim değişikliğine ilişkin birçok farklı konuda toplantılar düzenlenmiştir. 44 farklı etkinlikte kamu ve özel sektörden, sivil toplum kuruluşlarından ve akademiden pek çok konuşmacı fikirlerini paylaşmıştır.²² Bunun yanında Türkiye'nin iklim

¹⁹ Merve Kara Kaska, "COP28: Türkiye rekor sayıda temsilciyle katıldığı zirvede istediğini elde etti mi?" *BBC News Türkçe*, 13.12.2023.

<https://www.bbc.com/turkce/articles/c519y4wnz54o>

²⁰ "COP28 summit opens as Erdoğan talks on Gaza, net-zero commitment," *Daily Sabah*, 01.12.2023. <https://www.dailysabah.com/politics/cop28-summit-opens-as-erdogan-talks-on-gaza-net-zero-commitment/news>

²¹ Joe Lo, "Türkiye joins Australia in race to host Cop31 climate talks," *Climate Home News*, 06.06.2023. <https://www.climatechangenews.com/2023/06/06/turkiye-turkey-cop31-climate-talks-australia/>

²² T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı İklim Değişikliği Başkanlığı, "28. Taraflar Konferansı'nda Türkiye Pavilyonu'nda Gerçekleştirilecek Yan Etkinlikler Belirlendi," 28.11.2023. <https://iklim.gov.tr/28.-tarafilar-konferansi-nda-turkiye-pavilyonunda-gerceklestirilecek-yan-etkinlikler-belirlendi.-haber-4170>

değişikliğiyle mücadelede attığı adımlar, sürdürülebilir kalkınma çabaları, yenilenebilir enerji politikaları tanıtılırken, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan'ın öncülük ettiği ve ilk kez 78'inci BM Genel Kurulu esnasında uluslararası çapta bireysel imzaya açılan "Küresel Sıfır Atık Hareketi" kapsamındaki "Küresel Sıfır Atık İyi Niyet Beyanı" çevrim içi imzaya açılmıştır.²³

Türkiye, tüm bu faaliyetlerin yanında COP28 Zirvesi'nde toplamda dokuz girişime katılmıştır. Bu girişimler şu şekildedir:²⁴

- **İklim Kulübü:** Sanayi sektörünün karbondan arındırılması hedefiyle 2022'de Almanya'nın öncülüğünde kurulmuştur. Sanayi sektöründe, küresel iklim değişikliğine yol açan sera gazlarının salınımını en alt seviyeye çekmek amaçlanmaktadır.
- **Kritik Ham Maddeler Kulübü:** Enerji dönüşümü konusunda gelecekte önemi artacak ham maddelerin temini ve tedarikini sürdürülebilir biçimde devam ettirmeyi amaçlayan, AB'nin öncülük ettiği bir girişimdir.
- **Dayanıklı Gıda Sistemleri, Sürdürülebilir Tarım ve İklim Eylemine ilişkin Emirlik Deklarasyonu:** Gıda güvenliğini sağlamayı, tarım sektöründeki kırılğanlıkları azaltmayı, gıda üretim süreçlerinde su kullanımını sürdürülebilir şekilde düzenlenmeyi amaçlayan bir girişimdir.
- **Beton ve Çimentoda Atılım:** Küresel karbon emisyonlarının büyük kısmından sorumlu sektörlerin karbondan arındırılması maksadıyla ilk kez COP26'da başlayan ve çelik, hidrojen, karayolu taşımacılığı gibi sektörleri kapsayan; COP28'de çimento ve betonun da eklendiği girişimdir.
- **İklim için Mangrov İttifakı:** Dünya ormanlarının korunması, iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Endonezya'da tahrip edilmiş mangrov ormanlarını iyileştirmek ve var olan ormanların korunmasını amaçlayan bir girişimdir.
- **COP28'de Eğitim ve İklim Değişikliği Ortak Gündemi Bildirgesi:** İklim değişikliği riskine duyarlı eğitim stratejileri geliştirmeyi hedefleyen bir girişimdir.
- **İklim ve Sağlık Deklarasyonu:** İklim değişikliği ve sağlık konusunu birlikte ele alarak sağlık sistemlerinde gereken değişiklikleri ve dönüşümleri belirlemek, iklim değişikliğine karşı savunmasız toplulukların bu yönden korunmasını hedefleyen bir programdır.
- **İklim Eylemi İçin Yüksek Hedefli Çok Düzeyli Ortaklıklar Koalisyonu (CHAMP):** Ülkelerin Ulusal Katkı Beyanlarının, Ulusal Adaptasyon Planlarının, Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planlarının ve Uzun Vadeli Düşük Emisyon Kalkınma Stratejilerinin belirlenmesi, finansmanı, eyleme geçirilmesi ve gözlemlenmesinin amaçlandığı bir girişimdir.

²³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, "COP 28, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın katılımıyla Dubai'de başladı," 01.12.2023.

<https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cop-28-cumhurbaskani-erdoganin-katilimiyla-dubaide-basladi>

²⁴ Merve Kara Kaska, "COP28: Türkiye rekor sayıda temsilciyle katıldığı zirvede istediğini elde etti mi?" *BBC News Türkçe*, 13.12.2023.

<https://www.bbc.com/turkce/articles/c519y4wnz54o>

- **Buzul Dostları Grubu:** Arjantin ve Tacikistan'ın ortak girişimiyle kurulan grup, 2025 Uluslararası Buzulları Koruma Yılı için belirlenmiş BM Genel Kurulu amaçlarının gerçekleştirilmesini hedeflemektedir.

Türkiye'nin COP28'de bir diğer önemli gündem maddesi ise Kayıp ve Zarar Fonu olmuştur. Kayıp ve Zarar Fonu, yukarıda da belirtildiği gibi, küresel iklim değişikliğinin oluşumunda tarihsel sorumluluğu bulunan gelişmiş ülkelerin, küresel iklim değişikliğinden en fazla etkilenen gelişmekte olan kırılgan ülkelere sunacakları katkıları düzenleyen bir fon olarak tasarlanmıştır. Türkiye, COP28'de Kayıp ve Zarar Fonu'ndan "kırılgan ülke" olarak faydalanmak istemektedir. IPCC Raporu'na göre Türkiye'nin de dahil olduğu Akdeniz Havzası'nda sanayi öncesi döneme göre 1,5 °C sıcaklık artışı yaşandığını belirten Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakan Yardımcısı ve İklim Değişikliği Başmüzakerecisi Fatma Varank, Türkiye'de yalnızca 2022 yılında daha önceden tecrübe edilmemiş ve iklim değişikliği kaynaklı 200'ün üstünde olağanüstü hava olayının yaşandığını belirtmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin, Kayıp ve Zarar Fonu'na erişim için bir kriter olan "özellikle kırılgan" kabul edilen ülkelere biri olduğunu; düzenlemenin Türkiye'yi geride bırakmayan ve hakkaniyetli bir tavırla işlemesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁵

Türkiye'nin, Kayıp ve Zarar Fonu'ndan faydalanacak "kırılgan" ülkelere biri olup olamayacağı şu an için netlik kazanmamıştır. Ayrıca Türkiye'nin BMİDÇS rejiminde EK-1, bir diğer deyişle gelişmiş ülkeler kısmında yer alması; ancak fon için oluşturulacak kurula gelişmekte olan ülkeler kategorisinden katılmak istemesinin bir ikilik oluşturduğu ifade edilmektedir.²⁶

Sonuç

COP28, 13 Aralık 2023 günü, planlanandan bir gün gecikmeli olarak, Küresel Durum Değerlendirmesi (*Global Stocktake*) metninde uzlaşılması ile sona ermiştir. Kimilerince oyalama ve göz boyama taktiği olarak değerlendirilen; kimilerince ise iklim değişikliğine yönelik uluslararası iş birliğini tüm eksikliklerine rağmen koordine eden COP'un bu yılki Dubai Zirvesi, fosil yakıtlardan uzaklaşılması (*transitioning away*) gibi muğlak bir ifadeyle de olsa ilk kez "fosil yakıtlar" teriminin yer aldığı bir metnin oluşturulup kabul edilmesi bakımından bir yeniliğe -ve belki de önemli bir değişime- tanıklık etmiştir.

Nükleer de kendine yer bulduğu sıfır ya da düşük karbonlu teknolojilere hız verilmesi gibi tartışmalı bazı maddelerin de yer aldığı bir metinle sonuçlanan COP28, küresel iklim eylemi için büyük bir kırılma yaratmamış gibi gözükmektedir. Bununla birlikte, tüm ülkelerin ve çeşitli sektörlerden binlerce katılımcının bir araya gelip iklim değişikliğini ortak bir sorun olarak tanımlayarak çözüm önerilerini tartışması dahi bir farkındalığa ve

²⁵ T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı İklim Değişikliği Başkanlığı, "Uzun Zamandır Gündemde Olan Kayıp ve Zarar Fonu COP28'in İlk Gününde Kabul Edildi," 30.11.2023.

<https://iklim.gov.tr/uzun-zamandır-gündemde-olan-kayıp-ve-zarar-fonu-cop28in-ilk-gününde-kabul-edildi-haber-4171>

²⁶ Bulut Bağatır, "Türkiye Gözünü Kayıp ve Zarar Fonu'na Dikti," *İklim Haber*, 01.12.2023. <https://www.iklimhaber.org/turkiye-gozunu-kayıp-ve-zarar-fonuna-dikti/>

gidişin ne yöne doğru olması gerektiğine ilişkin paylaşılan bir kanaate işaret etmesi bakımından önemlidir.

İklim Değişikliği Performansı İndeksi'ne göre Türkiye, 2023 yılında dokuz basamak birden düşerek 56'ncı sıraya gerilemiştir.²⁷ Düşen iklim performansı ters orantılı olarak Türkiye'den COP28 İklim Zirvesi'ne oldukça kalabalık şekilde bir katılım sağlanmıştır. Adil çözüm ısrarını her fırsatta vurgulayan Türkiye, burada da benzer bir tavır sergilemiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin, işlerlik kazandırılan Kayıp ve Zarar Fonu'ndan "kırılgan" bir ülke olarak katkı almak için çalışmaları, COP28 boyunca Türkiye'nin zirveye ilişkin temel gündem maddelerinden birini teşkil etmiştir. Bu talebin nasıl sonuçlanacağını ise zaman gösterecektir.

Küresel iklim değişikliği, tüm ülkeler tarafından ele alınması gereken ve ortak ve eş güdümlü bir çalışma ile durdurulabilecek/yavaşlatılabilecek/etkileri azaltılabilecek bir olgudur. Karar metinlerinde yer alan kelimelerin günlerce tartışılmasını, üzerinde uzlaşmaya varılan kararın etkin ve iyi niyetle uygulanması makul olacaktır.

²⁷ Climate Change Performance Index, "CCPI 2024: Ranking and Results," Erişim tarihi: 05.01.2024. <https://ccpi.org/>